

Fugl Fønix – et nyskapt fylkesbibliotek for ei ny tid

Utredning for Hordaland fylkeskommune
Prosjektansvarlig Ragnar Audunson

1	UTREDNINGENS BAKGRUNN	3
1.1	UTREDNINGENS OPPDRAG OG MANDAT.....	3
1.2	FYLKESBIBLIOTEKET: EN INSTITUSJONSTYPER I KRYSNINGSPUNKTET MELLOM FUNDAMENTALE FORANDRINGSIMPULSER.	4
2	NÆRMERE OM UTREDNINGENS PROBLEMSTILLING OG ORGANISERING AV FRAMSTILLINGEN.....	5
3	FYLKESBIBLIOTEKETS ROLLE.....	6
3.1	BIBLIOTEK – EN INSTITUSJONSTYPER I ET SPENNINGSFELT MELLOM ULIKE VERDIER	6
3.2	BIBLIOTEKET – EN SEKTOROVERGRIPENDE INSTITUSJON	7
3.3	FYLKESBIBLIOTEKETS ROLLE I FORHOLD TIL KOMMUNENE.....	7
4	HORDALAND SOM BIBLIOTEKFYLKE	9
5	STATLIGE OG FYLKESKOMMUNALE RAMMEBETINGELSER	10
5.1	FYLKESBIBLIOTEKENES JURIDISKE GRUNNLAG	10
5.2	HVA SKJER MED FYLKESKOMMUNEN?.....	12
5.3	HORDALAND – ET FYLKE I SKJÆRINGSPUNKTET MELLOM FLERE KONFLIKTDIMENSJONER.....	12
5.4	KUNNSKAPSFYLKET HORDALAND	13
5.5	IKT I ET REGIONALPOLITISK PERSPEKTIV	14
5.6	ABM-POLITIKKEN SOM RAMMEBETINGELSE.....	15
6	KAN FYLKESBIBLIOTEKET REALISERE STORDRIFTSFORDELER?.....	17
7	FYLKESBIBLIOTEKET OG FJERNLÅN	18
8	FYLKESBIBLIOTEKETS ORGANISATORISKE PLASSERING.....	19
9	BØR DE REGIONALE OPPGAVENE LØSES AV ET FYLKESBIBLIOTEK ELLER LEGGES TIL ET STORT BIBLIOTEK I REGIONEN?	20
10	OPPSUMMERINGER OG KONKLUSJONER	21
	APPENDIKS: OPPSUMMERING AV INTERVJUENE MED BIBLIOTEKLEDERE	22
	LITTERATUR	23

UTREDNINGENS BAKGRUNN

1.1 Utredningens oppdrag og mandat

Rammene for prosjektet Fugl Fønix – eit nyskapt fylkesbibliotek for ei ny tid” – er nedfelt i Hordaland fylkesbiblioteks søknad om prosjektstøtte til Statens bibliotektilsyn, i brev fra Hordaland fylkeskommune til Høgskolen i Oslo datert 13.november 2001 og i referat fra møte i styringsgruppa for prosjektet datert 5.november 2001.

Søknaden til Statens bibliotektilsyn knytter prosjektet opp mot:

- Oppgavefordelingsutvalget med større vekt på regional politisk aktivitet.
- Stortingsmelding 22 om arkiv, bibliotek og museer hvor visjonen om det sømløse bibliotek formuleres og ideen om et felles organ for arkivene, bibliotekene og museene legges fram for første gang.
- Behovet for interkommunalt og tverrsektorielt samarbeid.
- Et ønske om å videreutvikle samarbeidet mellom fylkesbiblioteket og Næringsseksjonen med sikte på dokumentasjonstjenester for små- og mellomstore bedrifter på kommunalt nivå.
- Oppsigelse av samarbeidsavtalen med Bergen offentlige bibliotek om fjernlåsvirksomhet.
- Rullering av fylkesdelplanen om bibliotek.

Det heter videre at prosjektet skal:

”1) Drøfte nye samarbeidsformer mellom Bergen offentlige bibliotek, fylkesbiblioteket og eventuelle andre bibliotek i fylket og statlige institusjonar.

2) Utvikle mogleg ny organisasjonsmodell for fylkesbiblioteket i det fylkeskommunale systemet.

3) Kartleggje moglegheit for:

- regionale samsøkesystem i Hordaland med forpliktande låneavtalar mellom bibliotek
- å overta ansvaret for drifting av all mobil bibliotekverksemd og sjå på stordriftsfordelar i samanheng med ei slik ordning
- avtaler med utdanningsinstitusjonar i samband med bibliotektenester og livslang læring
- samarbeid med arkiv, bibliotek og museer i fylket
- korleis eit regionalt bibliotekledd og kommunane kan samarbeide om utvikling av bibliotektenester
- abonnementsordningar for ulike typar tenester frå det regionale bibliotekleddet.

4) Ta initiativ til oppretting av eit samarbeidsorgan for ABM i Hordaland

Oppgavebeskrivelsen er vid, og dekker de fleste aspekter ved fylkesbibliotekets virksomhet. Selv om prosjektbeskrivelsen fokuserer på konkrete organisatoriske utfordringer og tiltaksområder, for eksempel organisatoriske konsekvenser på fylkesplanet av ABM-prosessen, tverrsektorielt samarbeid og samarbeid mellom fylkesbiblioteket og Næringsseksjonen, vil vi i denne rapporten basere drøftinger av slike problemstillinger på en

vurdering og analyse av fylkesbibliotekets grunnleggende rolle. Det må danne utgangspunktet for de organisatoriske valgene som gjøres.

For prosjektet har det vært oppnevnt en styringsgruppe. Medlemmer av denne styringsgruppa har vært Jan-Per Styve (leder), Ruth Ørnholt, Trine Kolderup Flaten, Kari Garnes, Rolf Sandstad og Aud Karin Oen. Det har i prosjektperioden vært avholdt tre møter mellom prosjektleder og styringsgruppa.

1.2 Fylkesbiblioteket: En institusjonstype i krysningpunktet mellom fundamentale forandringsimpulser.

Fylkesbibliotekene er en institusjonstype som står i et krysningpunkt mellom ulike endringsimpulser. Det gjør det nødvendig for institusjonstypen å gjennomdrøfte sine oppgaver og sin rolle. Er det fremdeles behov for fylkesbibliotek eller et regionalt bibliotekledd som springer ut av fylkesbiblioteket? Hvis vi mener at svaret på det spørsmålet er ja, blir neste spørsmål: Hvordan skal denne rollen helt konkret utformes dersom fylkesbiblioteket skal være en institusjonstype som er relevant for så vel fylkeskommunen, kommunen og innbyggerne.

Blant de viktigste endringsfaktorene fylkesbiblioteket må forholde seg til, er disse:

- Den *modellen for samfunnsstyring* som institusjonstypen historisk sett springer ut av med vekt på regelstyring innenfor et hierarki som går fra det statlige nivået via det fylkeskommunale til det kommunale, er for lengst utdatert og irrelevant.
- Det *forvaltningsnivået* fylkesbibliotekene tilhører, er i endring. Det har mistet den tyngste institusjonstypen det hadde ansvaret for - sykehusene. Innenfor det politiske miljøet foregår det dels en diskusjon om hvilke nye oppgaver som skal legges til fylkeskommunen, dels om fylkeskommunen i det hele tatt representerer et hensiktsmessig politisk og forvaltningsmessig styringsnivå.
- Det *nasjonale virksomhetsområdet* fylkesbiblioteket tilhører – folkebiblioteksektoren – er under ombygging. Et nytt samordningsorgan for arkivene, bibliotekene og museene – ABM-utvikling – skal erstatte biblioteksektorens to samordnings- og styringsorgan - Statens bibliotektilsyn (folkebibliotekene) og Riksbibliotekstjenesten (fag- og forskningsbibliotekene). Mens bibliotek til nå har representert en egen politisk og forvaltningsmessig sektor, er budskapet nå at man skal tenke i et ABM-perspektiv. Signalet er likeledes at folkebibliotekene og fag- og forskningsbibliotekene må samordne ressursene sine for å realisere ”Det sømløse bibliotek”. Som en konsekvens av ABM-prosessen vil antageligvis bibliotekloven, som har gitt fylkesbibliotekene en lovbestemt hjemmel og forankring, bli revidert. Hvor omfattende denne lovrevisjonen blir, vet vi ikke.
- I tillegg til de endringsfaktorene det er pekt på over, kommer naturligvis dyptgående og fundamentale endringsimpulser som den informasjonsteknologiske utviklingen, endringer i utdanningssystemet fra grunnskole til høgskole og universitet, framveksten av et samfunn basert på livslang læring osv.

Utfordringene det fylkeskommunale bibliotekleddet står overfor, er fundamentale. Klarer man ikke å utvikle adekvate svar på dem, kan folkebibliotekene generelt og fylkesbibliotekene spesielt marginaliseres. Lykkes man, kan bibliotekene bli sentrale instrument i en politikk for kunnskaps- og informasjonssamfunnet.

Endringsimpulser som dem vi har pekt på over, er nasjonale – ja, mer enn det – de er globale. Det regionale bibliotekleddets rolle diskuteres i flere land. Men utfordringene tar form av den nasjonale og lokale konteksten. I Danmark har man det siste året hatt en livlig diskusjon om Centralbibliotekenes rolle¹. Centralbibliotekene er parallellen til våre fylkesbibliotek. Den gjennomsnittlige avstanden fra et dansk folkebibliotek til nærmeste centralbibliotek er 30 kilometer. Det er åpenbart at utfordringene i forhold til lokal samordning da framstår som noe annerledes enn for eksempel i Finnmark eller, for den saks skyld, Hordaland. Slik er det også på det nasjonale nivået. Et utvalg nedsatt av Statens bibliotektilsyn har sett på de utfordringene det norske fylkesbiblioteksystemet som helhet står overfor. (Et nytt løft, 2002). Men fylkeskommuner som for eksempel Hordaland, Akershus og Hedmark er så vidt ulike og står overfor såpass forskjellige utfordringer at det er nødvendig også å gå ned i den enkelte region og den enkelte fylkeskommune og se på og drøfte fylkesbibliotekets rolle innenfor en konkret kontekst. Hordaland, som blant annet er hjemfylket til Norges nest største folkebibliotek og universitetsbibliotek, Norges handelshøgskoles bibliotek, flere sentrale forskningsinstitutt med bibliotekressurser som for eksempel Chr. Michelsens institutt for Havforskningsinstituttet står overfor andre utfordringer og muligheter på bibliotekfeltet enn de fleste andre fylkeskommuner.

2 NÆRMERE OM UTREDNINGENS PROBLEMSTILLING OG ORGANISERING AV FRAMSTILLINGEN

Generelt kan vi si at fylkesbiblioteket skal bidra til å optimalisere befolkningens tilgang til kunnskap og informasjon ved å:

- Bidra til at de totale kunnskaps- og informasjonsressursene i fylket flyter smidig og hensiktsmessig blant annet ved å organisere en effektiv fjernlånstjeneste.
- Legge til rette for produksjon av bibliotekstjenester som det enkelte kommunebibliotek ikke selv kan forventes å ha kapasitet til å levere eller som det vil være urasjonelt å løse i den enkelte kommune, for eksempel mobile tjenester.
- Bidra til at folkebibliotekene i fylkene sammen med fag- og forskningsbibliotek fungerer i et nettverk.
- Bidra til et kvalitetsmessig godt bibliotektilbud gjennom kompetansebygging, og ved å ta initiativ til utviklingsprosjekter, tverrkommunalt samarbeid og kompetansedeling.

I løsningen av disse generelle oppgavene må fylkesbiblioteket utforme strategier som er

- Bygd på en gjennomtenkt forståelse av fylkesbibliotekets rolle
- Relevante i forhold til politiske prioriteringer, for eksempel fylkesplanens prioriteringer og det politiske ønsket om et sømløst bibliotekstilbud.
- Tilpasset endringer i rammebetingelser, for eksempel etableringen av et felles statlig koordineringsorgan for arkivene, bibliotekene og museene til erstatning for de tidligere sentrale fellesorganene for biblioteksektoren – Statens bibliotektilsyn (folkebibliotekene) og Riksbibliotekstjenesten (fag og forskningsbibliotekene).

¹ Den 15.mars ble det i Danmark lagt fram et forslag til centralbibliotekreform. De 16 centralbibliotekene er delt inn i tre nivåer. Nivå 1 (7 bibliotek) er tildelt en såkalt ”omfattende oppgaveportefølje” innen materialsupplering, koordinering, rådgivning og kompetanseutvikling. Nivå 2 (3 bibliotek) er tildelt såkalt ”bred oppgaveportefølje” innen de samme områder, mens nivå 3 (6 bibliotek) er tildelt en såkalt ”smal oppgaveportefølje”. (<http://www.bs.dk/index.ihtml>)

I denne utredningen vil vi ta utgangspunkt i de tre siste strekpunktene – en forståelse av fylkesbibliotekets rolle, overordnede politiske og planleggingsmessige prioriteringer og endringer i viktige rammebetingelser og ut fra det diskutere organisering m.v.

Denne utredningen vil bli organisert på følgende måte:

I kapittel 3 vil vi diskutere fylkesbibliotekets rolle generelt og i relasjon til kommunene spesielt, mens kapittel 4 vil se på Hordaland som bibliotekfylke og.. Kapittel 5 vil behandle en del sentrale rammebetingelser for fylkesbibliotekets virksomhet og forsøke å identifisere noen utfordringer som springer ut av endringer i disse rammebetingelsene.. Vi vil her ta for oss fylkesbibliotekets juridiske grunnlag (5.1), usikkerheten med hensyn til fylkeskommunens framtid (5.2.), forhold ved Hordaland fylkeskommune som det er viktig å ta hensyn til når en diskuterer fylkesbibliotekets rolle (5.3-5.5.) og endringer i de statlige rammebetingelsene (5.6..). Kapitlene 6,7,8 og 9 tar for seg emner som stordriftsfordeler, fylkesbiblioteket og fjernlån, bibliotekets organisatoriske plassering og spørsmålet om de regionale koordineringsfunksjonene bør ligge til et fylkesbibliotek eller et stort, operativt biblioteksmiljø. I kapittel 10 oppsummeres utredningens forslag.

3 FYLKESBIBLIOTEKETS ROLLE

3.1 Bibliotek – en institusjonstype i et spenningsfelt mellom ulike verdier

Biblioteksektoren generelt og folkebiblioteksektoren spesielt har utviklet seg i et spenningsfelt mellom ulike verdier, begrunnelser og interesser. Når vi diskuterer fylkesbibliotekets rolle, er det viktig å disse ulike verdiene som et bakteppe. Et bibliotek kan settes inn i ulike kontekster med hensyn til region- og lokalsamfunnsutvikling. Kruk (1998, s.159) har oppsummert den amerikanske bibliotekdebatten slik: ”...one side supports the view that public libraries are an instrument to promote an educated democracy and informed citizenry, while the other equates democracy with giving people what they want”.

Historisk kan vi si at (folke)bibliotekene har utviklet seg i et spenningsfelt mellom i) kunnskapsformidling som del av et *sosialt frigjøringsprosjekt*, for eksempel bidra til at arbeiderklassen skal få tilgang til kunnskap som en forutsetning for makt og innflytelse, ii) kunnskapsformidling som del av et *sosialt kontrollprosjekt*, for eksempel bidra til at innvandrere integreres i det nye hjemlandets sosiale og politiske kultur og ii) kunnskapsformidling som del av et økonomisk og industrielt *moderniseringsprosjekt*. Helt siden moderne folkebibliotek vokste fram i siste halvdel av det 1800-tallet, har de utviklet seg innenfor et slikt spenningsfelt

Til det spenningsfeltet som er beskrevet over, kan vi føye til en annen: Biblioteket som instrument i et *politisk og sosialt prosjekt*, enten dette nå er knyttet til sosial frigjøring eller integrering, versus biblioteket som *verdinøytral formidler av informasjon*. Det vi kan kalle informasjonsparadigmet har stått sterkt de siste par ti-årene og dominert mye av den faglige debatten. Hvordan kan vi skape biblioteksenheter som kan være effektive formidlere av informasjon i et postmoderne og flerkulturelt samfunn hvor det ikke lenger finnes ett gyldig verdsett? Men informasjonsparadigmet utfordres også i dagens debatt. McCabe (2001) spissformulerer sin kritikk mot dette paradigmet slik: ”Society does not need and will not pay for people with masters degrees to manage a materials distribution service (s.98)...The public library is in real danger of being privatized, displaced by individually controlled technologies, or displaced by bookstores. This is true not because the private sector will compete for the

public library's mission of education for a democratic society, but because public librarians and trustees are abandoning this mission”(s.101).

Det er ikke vanskelig å finne diskusjonstemaer i dagens biblioteksdebatt som er et uttrykk for de forholdene som er beskrevet over:

- Biblioteket som redskap for å spre tilgang til IKT kan settes inn i en kontekst som knytter an til bibliotekets rolle som instrument for å utjevne sosiale skiller og bidra til sosial frigjøring. Men det kan også være en del av en politikk for økonomisk og næringsmessig modernisering. Vektleggingen her kan få konsekvenser for hvordan en IKT-strategi utformes.
- Hva skal være bibliotekets rolle i forhold til framveksten av det flerkulturelle og verdimeisig pluralistiske samfunnet? Skal biblioteket søke å formidle noen kulturelle *fellesverdier* og møteplasser som kan virke integrerende og samfunnsbyggende, eller skal bibliotekets rolle være å gjøre mangfoldet tilgjengelig uten at det selv representerer noen verdier det skal sette igjennom utover verdien av tilgjengelighet og pluralisme?
- Skal biblioteket være en moderniseringsagent i informasjonssamfunnet eller et redskap for å bevare tradisjonelle kulturverdier og for å opprettholde bosetting og små lokalsamfunn?

Slik kunne vi fortsette. De ulike verdiene behøver ikke nødvendigvis være gjensidig utelukkende. Som vi skal komme tilbake til i kapittel 4, kan man tanke seg en tredelt biblioteksstruktur i fylket, hvor ulike bibliotek ivaretar ulike verdier. Det er imidlertid nødvendig at vi er oppmerksomme på den dynamikken og de utfordringene som disse spenningene representerer når vi diskuterer utformingen av fylkesbibliotekets rolle og biblioteksstrukturen i fylket.

3.2 Biblioteket – en sektorovergripende institusjon

Det er også et typisk trekk ved biblioteket at det arbeider i forhold til de aller fleste virksomhetsområder i kommuner og fylkeskommuner. I fylkeskommunen er bibliotekteneste relevante i forhold til regional utvikling og næringsutvikling, i forhold til videregående skoler og voksenopplæring, i forhold til kulturområdet, i forhold til fylkeskommunens eget saksbehandlings- og utredningsarbeid m.v. Bibliotekvirksomheten kan vanskelig avgrenses til ett politisk og administrativt område.

3.3 Fylkesbibliotekets rolle i forhold til kommunene

Som pekt på under 1.2. har fylkesbiblioteket sine historiske røtter i en hierarkisk styringsmodell. Går vi noe år tilbake i tid, var fylkesbibliotekets relasjon til kommunene langt på vei styrt av dette. Slik er det ikke, eller i svært liten grad, nå.

Men fylkesbibliotekets rolle i forhold til kommune er komplekst og skiller seg på svært mange områder fra det forholdet andre fylkeskommunale virksomhetsområder har til kommunene. Ser vi på fylkeskommunale virksomheter og deres forhold til kommunene, finner vi for eksempel:

- På noen områder har fylkeskommunen ansvar for å produsere tjenester som er rettet inn mot individer, for eksempel tannhelsetjenester og videregående utdanning. Kommunene er

naturligvis interessert i gode tannhelsetjenester og et godt videregående skoletilbud og de kan for eksempel ha sterke interesser i lokaliseringsspørsmål, men de har ingen aktiviteter på disse områdene. Slik sett forholder ikke fylkeskommunen seg til tilsvarende virksomhetsområder i kommunene på disse virksomhetsområdene.

- Fylkeskommunen har planleggingsansvar gjennom utarbeidelse av en fylkesplan. Oppgaver knyttet til regional utvikling kan vi si er en del av fylkeskommunens planansvar. En fylkesplan som skal fungere og bety noe, forutsetter naturligvis tett dialog og nært samarbeid med kommunene.
- Fylkeskommunen har ansvar for visse forebyggende og behandlende tjenester innenfor sosialsektoren, for eksempel barne- og familievern og deler av rusomsorgen. Jeg vil anta at det her vil være behov for nært samarbeid med sosialetaten på kommunenivået.
- Fylkeskommunen har ansvaret for å legge til rette for et effektivt system for samferdsel og kollektivtransport.
- Fylkeskommunen representerer en kompetanseresurs som kommunene kan søke råd hos når det gjelder kommuneplanlegging.

Fylkesbibliotekets forhold til kommunene er svært komplekst og favner alle de typene av samarbeidsrelasjonene som er beskrevet over.

- Ansvar for produksjon av primære bibliotek tjenester ligger hos kommunene. Fylkesbiblioteket er imidlertid engasjert i denne produksjonen på flere måter: I de tilfellene hvor kommunene er for små til å opprettholde en bibliotek tjeneste, kan fylkeskommunen stå for den direkte produksjonen gjennom mobile tjenester; i de tilfellene hvor kommuner ikke har ressurser til å produsere tjenester utover det grunnleggende nivået, kan fylkeskommunen engasjere seg ved å stimulere til interkommunalt samarbeid. Tilgang til de mest avanserte bibliotek tjenestene forutsetter at det tas initiativ til samarbeidsløsninger som omfatter de største og mest ressurssterke bibliotekene i fylket. Fylkesbiblioteket spiller en helt sentral rolle som portal til og formidler av oppdatert bibliotekfaglig kunnskap ut til alle kommunene. I sum betyr dette at fylkesbibliotekets rolle i forhold til kommunene varierer fra de minste via de mellomstore til de største kommunene og at vi har et tett og nesten symbiotisk nettverkspreget forhold mellom fylkesbiblioteket og kommunene som vi sannsynligvis i mindre grad finner på andre virksomhetsområder. Dette komplekse forholdet til kommunene stiller store krav til fylkesbiblioteket.
- Fylkesbiblioteket har til oppgave å utvikle et nettverk som gjør at fylkets samlede informasjons- og kunnskapsressurser kan utnyttes så effektivt som mulig. Fylkets rolle i tradisjonelle rolle i fjernlansarbeidet er et eksempel her. Denne konkrete oppgaven er sannsynligvis i ferd med å bli gjort uaktuell av den teknologiske utviklingen, men vil sannsynligvis gjenoppstå i nye former. I avsnittet om ABM-utviklingen (5.5.) er det gitt eksempler på høyaktuelle oppgaver knyttet til å gi innbyggerne tilgang til de samlede kunnskapsressursene i fylket. Disse oppgavene og de relasjonene til kommunene som de leder til, kan til en viss grad sammenlignes med samferdselsetatens tilrettelegging av et transportnett.
- Fylkesbiblioteket skal drive planlegging og ta initiativ til prosjekter som kan skape utvikling. Også her er det nødvendig med et tett samarbeid som gjør at kommunebibliotekene får et eierforhold til de planene som utarbeides og de prosjektene som det tas initiativ til. I intervjuene som ble gjennomført med kommunale biblioteksjefer i forbindelse med dette prosjektet, fikk fylkesbiblioteket svært godt skussmål i så måte.
- Forholdet til biblioteket i den kommunen som er vertskommune for fylkesbiblioteket vil naturligvis anta en særlig karakter.

4 HORDALAND SOM BIBLIOTEKFYLKE

Som bibliotekfylke er Hordaland komplekst. Man har en del kommuner som skårer svært dårlig på bibliotekvesenets tradisjonelle kvalitetsindikatorer med lave utlån pr. innbygger, lave mediebevilgninger dårlig tilgjengelighet i form av åpningstid, ufaglært biblioteksjef osv. Mellom høyeste og laveste utlån pr. innbygger var det i følge Statens bibliotektilsyns statistikk for 2000 et sprang fra 1,62 (Etne) til 16,80 (Modalen). Høyeste bevilgning pr. innbygger til bøker og annet materiale hadde Modalen med 322 kroner, mens Askøy lå lavest med 17 kroner. Samtidig har fylket noen av landets sterkeste bibliotekmiljøer. Bergen offentlige bibliotek er landets nest største kommunale folkebibliotek. Universitetsbiblioteket i Bergen, Norges handelshøgskoles bibliotek biblioteket ved Høgskolen i Bergen bidrar sammen med bibliotekene ved sentrale forskningsinstitutt og enkelte private virksomheter, til at Hordaland har et av landets fremste bibliotekfaglige miljø.

Som folkebibliotekfylke ligger Hordaland nesten på landsgjennomsnittet for de fleste indikatorer som brukes i statistikken. Avvikene fra gjennomsnittet er små.

- Hordaland har en lønn- og mediebevilgning pr. innbygger som er noe lavere enn landsgjennomsnittet (155 kroner mot 158). Men ser vi bare på mediebevilgningen, ligger den *over* landsgjennomsnittet (32 kroner mot 30). Et klart flertall av kommunene – hele 24 - ligger over landsgjennomsnittet, mange av dem betydelig. 12 kommuner – dvs. mer enn 1/3 - har en bevilgning til bøker og annet materiale på 50 kroner eller mer pr. innbygger, altså 20 kroner eller mer enn den norske gjennomsnittskommunen; Nøyaktig halvparten av kommunene i fylket har en mediebevilgning på 40 kroner eller mer pr. innbygger, dvs. minst 10 kroner over landsgjennomsnittet. Gjennomsnittlig mediebevilgning pr. innbygger ligger lavere enn nabofylkene Rogaland (36) og Sogn og Fjordane (42), men over Møre og Romsdal og Sør-Trøndelag (henholdsvis 28 og 27).
- Antall besøk pr. innbygger og utlån pr. innbygger ligger *noe* lavere enn landsgjennomsnittet, henholdsvis 0,38 og 5,10 i Hordaland mot 0,42 og 5,21 på landsbasis. Blant de 17 kommunene som har en mediebevilgning på 40 kroner eller mer pr. innbygger, er det 11 som også har et utlån pr. innbygger som ligger over fylkes- og landsgjennomsnittet.
- De enkelte biblioteksenhetene har et mindre befolkningsgrunnlag enn hva tilfellet er på landsbasis. I gjennomsnitt er det 4870 innbyggere pr. biblioteksenhet i Hordaland, 2592 uten Bergen. På landsplan er de tilsvarende tallene 4481, 4055 uten Oslo. I nabofylket Rogaland står det betydelig flere innbyggere bak hver enhet – 6052, 4439 uten Stavanger. Dette skyldes naturligvis ulikheter i kommunestruktur. Hordaland har relativt få store kommuner og relativt mange små. Gjennomsnittlig innbyggertall er noe under 13000, mens medianen – den verdien som deler antallet kommuner på midten – er drøyt 4000. I Rogaland er gjennomsnittlig innbyggertall og median nesten det samme – ca 6000.
- Også når det gjelder tilgangen på fagutdannede bibliotekssjefer, ligger Hordaland nær landsgjennomsnittet. I dette tilfellet går avviket i den positive retningen. 68 prosent av kommunene hadde fagutdannet biblioteksjef i 2000, mot 65 prosent på landsbasis. I nabofylkene Rogaland og Sogn og Fjordane var det tilsvarende tallet 62 prosent. Selv om

man ikke ligger spesielt dårlig an sammenlignet med andre fylker, står en overfor store utfordringer med hensyn til å gi tilgang til fagutdannede

Hvilke utfordringer kan vi trekke ut av dette?

I biblioteknettverk i storbyer er det vanlig å operere med tre bibliotektyper:

1. Førstelinje- eller familiebiblioteket. Dette biblioteket skal dekke de primære bibliotekbehovene og være en faktor i lokalsamfunnet. Det er ikke ment å ha ressurser og kompetanse til å håndtere mer kompliserte informasjonsbehov, for eksempel i forbindelse med en prosjektoppgaver på videregående skole.
2. Andrelinje-biblioteket, som i tillegg til å dekke de behovene som familiebiblioteket tar seg av, har ressurser og kompetanse til å ta seg av mer avanserte informasjonsbehov, for eksempel støtte opp under livslang læring, formidle informasjon til det lokale næringslivet m.v. .
3. Hovedbiblioteket, som skal kunne håndtere de mest avanserte informasjonsbehovene.

Alle nivåene trengs i et fungerende biblioteknettverk.

Det kan synes rimelig å si at de fleste kommunene i Hordaland, for eksempel de drøyt 70 prosent av kommunene som har færre enn 8000 innbyggere, ikke kan forventes å produsere bibliotek tjenester utover førstelinje-nivået. Å produsere slike bibliotek tjenester er først og fremst en kommunal oppgave. Fylkesbiblioteket kan bidra gjennom å bygge stimulerende faglige nettverk, kursvirksomhet og andre tiltak for kompetansespredning. I tillegg kan det være nødvendig for fylkesbiblioteket å ta på seg driftsoppgaver, for eksempel i form av mobile tjenester, der hvor et lokalsamfunn heller ikke kan produsere bibliotek tjenester av tilstrekkelig kvalitet på nivå 1. Men utfordringene ligger sannsynligvis først og fremst i å gi innbyggerne tilgang til de typene av bibliotek tjenester som man *ikke* kan forvente at relativt små kommuner skal kunne produsere. Det kan skje ved å stimulere til interkommunalt samarbeid for å gi tilgang til tjenester på nivå 2 og i å finne (sam)arbeidsformer som kan gjøre tilgjengelig de betydelige ressursene som Hordaland har i form av nivå 3-bibliotek i tillegg til Bergen offentlige bibliotek (Universitetsbiblioteket, Norges Handelshøgskole, Høgskolen i Bergen m.v.) for befolkningen i fylket.

Fylkesbiblioteket kan nettopp være det organet som har til oppgave å utvikle planer og arbeidsformer og å initiere prosjekter som kan fremme samarbeid og fellesløsninger. Innledningsvis (4.1) spurte vi om fylkesbiblioteket har noen oppgave når den styringsformen det engang sprang ut av, avvikles. Det faktum at kommunene ikke kan være utgangspunktet for bibliotek tjenester på nivå 2 og 3 og at slike tjenester krever løsninger og samarbeid på regionalt og fylkeskommunalt nivå gir svaret på det spørsmålet. Et slikt samarbeid oppstår ikke spontant og av seg selv. Et fylkesbibliotek som kan ta initiativ til og drive fram slike løsninger, er nødvendig.

5 STATLIGE OG FYLKESKOMMUNALE RAMMEBETINGELSER

5.1 Fylkesbibliotekenes juridiske grunnlag

Fylkesbibliotekene har sitt juridiske grunnlag i Lov om folkebibliotek §§ 8-11. Her slås fast at alle fylkeskommuner skal ha et fylkesbibliotek. De sentrale oppgavene som fylkesbibliotekene skal ta seg av er definert. Disse oppgavene kan deles inn i tre kategorier:

1. Fjernlånsvirksomheten og organisering av lånesamarbeidet i fylket.
2. Veiledning og rådgivning i forhold til de kommunale bibliotekene
3. Gi råd til sentrale myndigheter når det gjelder fordeling av statlige midler.

Som det er pekt på over, springer fylkesbibliotekene historisk sett ut av en hierarkisk styringstradisjon med vekt på kontroll og veiledning. Institusjonstypens tradisjoner kan føres tilbake til bibliotekreformen av 1902 og systemet med biblioteksinspektører som da ble innført. Inspektørene skulle se til at det enkelte bibliotek fulgte sentralt fastsatte normer. Salvesen (2001) hevder at norsk folkebibliotekvesen fra 1902 og fram til slutten av 1980-tallet var preget av en kontrollerende og hierarkisk scientific management-tradisjon.

Bibliotekloven av 1971 representerte et viktig tidsskille i utviklingen av det norske folkebibliotekvesenet. Loven ble et sentralt redskap i moderniseringen av de norske folkebibliotekene med det formål å gi et mest mulig likt tilbud til alle i landet uavhengig av bosted. Statens bibliotektilsyn hadde råderett over statstilskudd til folkebibliotekvirksomheten. Om en kommune ikke fulgte loven eller forskrifter og rundskriv med utfyllende bestemmelser, kunne det få konsekvenser for tildelingen av statstilskudd. Statens bibliotektilsyn hadde dermed et effektivt styringsinstrument, og fylkesbibliotekene var et instrument i sentralmyndighetenes bestrebelse på å sette igjennom en nasjonal bibliotekpolitikk. Et eksempel på hvor langt man gikk i detaljstyring er et rundskriv om organisasjonsplaner for kommunale folkebibliotek som Tilsynet sendte ut på 1970-tallet. Her er anbefalt arbeidsdeling mellom hovedbibliotek og folkebibliotek i kommunene detaljert beskrevet i en organisasjonsplan 1, mens en arbeidsdeling som kan anvendes unntaksvis, er beskrevet i en organisasjonsplan 2.

I denne perioden var fylkes- og kommunebibliotekene i praksis nesten like mye regionale og lokale ledd i en statlig etat med Statens bibliotektilsyn på toppen som de var kommunale og fylkeskommunale virksomheter; demokrati ble forstått like mye og kanskje mer som retten til å ha tilgang til et likt tilbud uavhengig av bosted som retten til å bestemme lokalt hvordan en tjeneste skulle utformes.

Utover på 1980-tallet endret dette seg. I offentlig forvaltning begynte mål- og resultatorientert planlegging å erstatte regelstyring. Dette slo også ut i en endret arbeidsdeling mellom det statlige og det kommunale nivået. Det nye inntektssystemet som ble implementert i 1985 representerte en viktig milepæl i så måte. Overgangen fra øremerkede tilskudd til rammeoverføringer endret Statens bibliotektilsyns rolle grunnleggende. De direkte styringsmulighetene som Tilsynet tidligere hadde hatt, forsvant langt på vei sammen med de øremerkede tilskuddene. Dette berørte naturligvis også fylkesbibliotekene som en del av det samme styringshierarkiet.

En ny biblioteklov tilpasset de nye betingelsene ble vedtatt i 1985. Også denne loven inneholder bestemmelser om fylkesbiblioteket.

Selv om den nye loven ble utformet på bakgrunn av en utvikling hvor målstyring erstattet regelstyring, er bestemmelsene som vedrører fylkesbiblioteket tvetydige. Loven gir ingen klare anvisninger med hensyn til hva som bør være fylkesbibliotekenes rolle i en ny

styringspolitisk kontekst. Lovformuleringene har ikke fullt ut løsrevet seg fra de røttene institusjonstypen har i et hierarkisk styringssystem.

Stortingsmelding 22 om arkivene. Bibliotekene og museene fra 1999 signaliserte at myndighetene ønsker å se nærmere på fylkesbibliotekenes rolle. Det er sannsynlig at dette vil skje i forbindelse med en gjennomgang og revidering av bibliotekloven. Dette representerer naturligvis ytterligere en usikkerhet for fylkesbibliotekene.

5.2 Hva skjer med fylkeskommunen?

Å si at fylkeskommunen er i en omstillingsprosess, er et understatement. Situasjonen er så turbulent at det er vanskelig å finne faste holdepunkter å knytte an til når man skal diskutere framtida til en fylkeskommunal institusjon. Stortingsmelding nr.31 for 2000-2001 la opp til en utvikling hvor fylkeskommunen skulle styrkes som regional utviklingsaktør. Meldingen slo fast at det er behov for et regionalt folkevalgt nivå. Fylkeskommunen ville miste de oppgavene den har hatt ansvaret for innen helsesektoren, men ville få overført ansvaret for miljøvern på regionalt nivå, samtidig som fylkesplanen skulle styrkes og fylkeskommunen skulle gis økt ansvar for regional samferdsel, i følge meldingen. Signalene fra den nåværende regjeringen tyder imidlertid på at fylkeskommunens framtid er langt mer usikker enn det stortingsmeldingen la opp til. Man holder imidlertid fast ved fylkeskommunens rolle som regional utviklingsaktør. Det skjer styringsendringer hvor avtalebaserte tilbyder/bestillerforhold erstatter tradisjonell politisk styring. Og mens de statlige myndighetene under den forrige regjering ønsket færre og større fylker, er den sittende regjeringen mer forbeholden til en slik utvikling. På Vestlandet diskuterer imidlertid fylkeskommunene fra Rogaland og nordover etableringen av et vestlandsfylke bestående av Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane og deler av Møre og Romsdal. Utfallet av alle disse endringsprosessene vil ha konsekvenser for fylkesbiblioteket.

I denne utredningen tar vi utgangspunkt i at det finnes en del oppgaver som må koordineres og løses regionalt. Om disse oppgavene legges til et regionalt statlig organ eller fylkeskommunen, behøver ikke nødvendigvis bety mye for løsningen av de fylkeskommunale og regionale bibliotekoppgavene. Det politikkområdet som fylkesbiblioteket i Hordaland er lagt til – regional utvikling – må en kunne gå ut fra vil forbli fylkeskommunalt

Den kommunestrukturen som vi har i Norge, gjør at de fleste kommunene ikke har befolkningsgrunnlag og ressurser til å produsere bibliotektenester utover nivå 1 Tjenester på nivå 2 krever regionalt samarbeid, og bibliotek som kan tilby tjenester på nivå 3 finnes bare i de aller største sentraene. Selv med relativt omfattende kommunesammenslåinger i framtida, vil det være slik. Det samarbeidet og de fellesløsningene som skal til for å gjøre mer avanserte tjenester tilgjengelig for hele fylket, oppstår ikke spontant.

5.3 Hordaland – et fylke i skjæringspunktet mellom flere konfliktdimensjoner

Norsk politikk og samfunnsliv har vært strukturert omkring et sett med konfliktdimensjoner: Konflikten i arbeidsmarkedet mellom arbeid og kapital var i mesteparten av det 20-århundre den viktigste konfliktdimensjonen. Politisk slo denne konfliktdimensjonen ut i motsetningen mellom en politisk høyreside og en politisk venstreside. Konflikten i varemarkedet mellom

primærnæringene og avtakerne av primærnæringens produkter i mer urbaniserte områder har vært en annen viktig konfliktlinje. Konflikten by/land, sentrum/periferi, målsak/riksmål kan sies å være konkrete utslag av denne konflikten. Den moralsk-religiøse konfliktdimensjonen, som i noen grad overlapper sentrum/periferi-konflikten med hensyn til geografiske tyngdepunkt.

Noe av det som særmerker Hordaland som fylke er at alle disse konfliktene er konsentrert her:

- I fylkeshovedstaden Bergen finner vi en av landets sterkeste urbane kulturer. Man kan hevde at Bergen representerer Norges eneste noenlunde rendyrkede bykultur. Samtidig har Hordaland vært et kjerneområde for periferikulturen: det er et nynorskfylke, det har mange svært små kommuner og primærnæringer som jordbruk og fiske har tradisjonelt stått sterkt.
- Samtidig som Hordaland er et fylke som er kjerneområde for periferiens kultur og verdier, har fylket noen av de kommunene i landet med de sterkeste og mest rotfestede industri- og industriarbeidertradisjonene – for eksempel Odda og Stord, i tillegg til Bergen. Særlig på Odda, men også i Bergen, har de mest radikale delene av arbeiderbevegelsen historisk sett stått sterkt.
- Samtidig som fylket har sterke røtter i primærnæringer som fiske og jordbruk og har vært kjerneområde for periferiverdier som målsak og lekmannsbevegelse, står det plantet midt i den dynamiske og moderne olje- og gassvirksomheten.
- Kristelig folkepartis vogge sto i Hordaland. Slik er det grunnlag for å beskrive fylket som et kjerneområde for den religiøse polen i den moralsk-religiøse konfliktdimensjonen.

Uten at vi skal overdrive dette poenget, kan det være interessant å peke på at disse konfliktdimensjonene kan knyttes an til de diskusjonstemaene i den *bibliotekpolitiske* debatten som ble behandlet foran under 3.1. De kan dermed være en kontekst som disse bibliotekpolitiske valgene og avveiningene kan diskuteres innenfor.

5.4 Kunnskapsfylket Hordaland

Et utgangspunkt for å diskutere fylkesbibliotekets rolle – også i forhold til de problemstillingene som er skissert i avsnitt 4.2. – er fylkesplanen og de prioriteringene som er nedfelt der.

I fylkesplanen for Hordaland er kunnskapspolitikken et satsingsområde. Fylkeskommunen har sterke institusjoner for høyere undervisning og forskning. Det skal utvikles en regional kunnskapspolitikken. Målet for denne kunnskapspolitikken er dels modernisering knyttet til overgangen til informasjons- og kunnskapssamfunnet, dels å ta vare på kvaliteter og verdier, for eksempel sikre bosettingsmønsteret gjennom ”å sikra bygdene god tilgang på kompetanse og kunnskapstenester”.

Planen slår fast at avstanden mellom utdannings- og forskningsmiljøene på den ene siden og brukermiljøene, først og fremst næringslivet og offentlig sektor, er et problem.

I forhold til begge disse utfordringene er fylkesbiblioteket en relevant institusjon. Et biblioteks grunnleggende oppgave er nettopp å være en formidler mellom produsenter og brukere av kunnskap. Likeledes er det biblioteknettets oppgave å bidra til at tilgangen til kunnskap desentraliseres. Derfor bør fylkesplanens kunnskap om å gjøre Hordaland til et

kunnskapsfylke være et sentralt utgangspunkt når fylkesbiblioteket skal formulere mål og rolle:

Fylkesbiblioteket skal være et instrument for å realisere fylkeskommunens mål om en regional kunnskapspolitikk ved å utvikle et kunnskaps- og kompetansesenter innen fylkesbibliotekets rammer som skal:

- Sette fylket og innbyggerne i stand til å møte informasjons- og kunnskapssamfunnets utfordringer ved å utvikle informasjons- og veiledningskompetanse hos bibliotekpersonalet i fylket.
- Utvikle arbeidsformer og kompetanse for å effektivisere formidlingen av kunnskap mellom produsent og bruker.

5.5 IKT i et regionalpolitisk perspektiv

I forlengelsen av kapitlet om kunnskapspolitikk utvikler fylkesplanen også retningslinjer for en regional IKT-politikk. Her formuleres blant annet disse målene og utfordringene:

- Informasjonsteknologien skal brukes til å sikre bosettingen og næringsgrunlaget i de små og mindre sentrale kommunene.
- I IKT-utbyggingen har Norge satsset på markedsløsninger noe som skaper mangel på oversikt og dårlig utbygging i de områdene som er for små til å være markedsmessig interessante. Fylkeskommunen skal utvikle tiltak som kan motvirke slike negative utslag.
- En skal stimulere til et innhold som gagnar samfunnet.

Programmet The People's Network i Storbritannia er et eksempel på hvordan biblioteket defineres som det *viktigste* instrumentet for å gjøre IKT allment tilgjengelig fordi det utgjør et desentralt nettverk som i utgangspunktet finnes i alle kommuner, fordi institusjonstypen og fagpersonalet i utgangspunktet har en informasjons- og formidlingskompetanse og fordi terskelen mot å bruke biblioteket er lav. 60 prosent av befolkningen er allerede brukere. Når fylkesplanen formulerer som mål at en må stimulere "eit innhold som gangnar samfunnet og...Det er óg viktig å vurdere fordelingskonsekvensar for ulike grupper i samfunnet", knytter planen an til folkebibliotekets tradisjonelle folkeopplysningsrolle og dets tradisjonelle vekt på betydningen av lik tilgang til kunnskap og kulturgoder for å motvirke klasseskiller.

Fylkesbiblioteket bør være et naturlig og viktig redskap for fylkeskommunen i forhold til å realisere slike mål:

Fylkesbiblioteket skal være et instrument for å realisere fylkesplanen mål knyttet til informasjonsteknologi i et regionalt perspektiv ved å:

- Være en pådriver for å gjøre folkebibliotekene til lokale knutepunkt for IKT-tilgang
- Høyne de bibliotekansattes kompetanse med hensyn til å veilede og fremme innbyggernes – først og fremst barn og unges - informasjonskompetanse, også med hensyn til å kunne kvalitetsvurdere innhold.
- Bruke informasjonsteknologien til å utvikle arenaer som kan fremme kommunikasjon mellom borgerne, politikerne og forvaltningen på fylkeskommunalt og kommunalt nivå.

Fylkesplanen slår også fast at i en situasjon hvor det finner sted en betydelig sentralisering skal være et mål å holde bosettingsmønsteret. Det defineres som et problem at omstilling av offentlig virksomhet ofte leder til omlokalisering og sentralisering, samtidig som nærhet til brukerne er viktig. Fylkeskommunen skal føre en politikk som kan fremme senterkvalitet i de by/region- og kommunesentraene en har i fylket. Også dette er mål fylkesbiblioteket bør legge vekt på i utforming av rolle og organisasjon og det er mål biblioteksektoren generelt og fylkesbiblioteket spesielt kan være et viktig instrument i forhold til å realisere.

5.6 ABM-politikken som rammebetingelse

I januar 2002 ble ABM-utvikling etablert. ABM står for arkiv, bibliotek og museer. Dette nye organet skal erstatte Statens bibliotektilsyn og Riksbibliotekstjenesten og, for museumsektorens vedkommende, Norsk museumsutvikling. Utgangspunktet for ABM-politikken er:

- Ønsket om en samordning av de sentrale biblioteksorganene i stedet for en oppsplitting i et folkebibliotekorgan og et fag- og forskningsbibliotekorgan som vi tradisjonelt har hatt i Norge.
- Ønsket om å realisere et såkalt sømløst nett av bibliotek, hvor brukerne skal ha tilgang til den samlede informasjons- og kunnskapsmengden uavhengig av om et dokument befinner seg i et folkebibliotek eller et fagbibliotek.
- Ønsket om en helhetlig informasjons og kunnskapspolitikk ved å knytte bibliotek, arkiv og museer sammen.

Hva slags konsekvenser bør denne reformen få for Hordaland fylkesbibliotek?

Denne utredningens anbefaling er at det viktigste i dette tilfelle er å følge opp reformens *intensjon* – ønsket om et sømløst bibliotek og en helhetlig kunnskaps- og informasjonspolitikk – ikke nødvendigvis dens *bokstav*. En bokstavtro oppfølging av reformen kan lett bli fungere negativt i forhold til reformens intensjon om helhet og sømløshet. Organisering styrer oppmerksomhet. En bokstavtro fylkeskommunal oppfølging av det sentrale ABM-perspektivet leder bibliotekenes oppmerksomhet mot inn mot arkivene og museene. Men en tidsmessig kunnskapspolitikk må ha et videre perspektiv. Hva med for eksempel næringspolitikken? Tilpassingen til ABM-politikken bør derfor settes inn i en bred kunnskapspolitisk sammenheng. Fylkesplanen anbefaler at det opprettes et kunnskapspolitisk råd. Over (4.4 og 4.5) har vi foreslått at fylkesbiblioteket bør sees som et instrument i en slik sammenheng og definere seg som et regionalt kunnskaps- og kompetansesenter. Den regionale oppfølgingen av ABM-perspektivet bør sees som et delområde for fylkeskommunens kunnskapspolitikk.

En praktisk løsning kan være at eventuelt kunnskapspolitisk råd bør få et overordnet ansvar for å gi innspill til regional gjennomføring av ABM-politikken. I et slikt organ bør kunnskapsproduserende og kunnskapsformidlende organisasjoner av ulike karakterer være representert sammen med brukere av kunnskap. Fylkesbiblioteket som kunnskaps- og kompetansesenter gis et gjennomføringsansvar for en slik helhetlig kunnskapspolitikk for biblioteksektorens vedkommende. Den representanten for fagbiblioteksektoren som ble intervjuet i forbindelse med data-innsamlingen i dette prosjektet, så det som naturlig og prinsipielt uproblematisk at denne samordnings- og gjennomføringsoppgaven ble lagt til

fylkesbiblioteket, selv om det kan være nødvendig å se på om fylkesbiblioteket i dag har den nødvendige kompetansen.

Ved å sette den lokale tilpasningen til ABM-politikken inn i en slik sammenheng, kan en sikre den nødvendige bredde i perspektiv og tilnærming.

Et slik kunnskapspolitisk organ kan også være et forum for å drøfte ”nye samarbeidsformer mellom Bergen offentlige bibliotek, fylkesbiblioteket og eventuelle andre bibliotek i fylket og statlige institusjoner”, slik punkt 1 i prosjektbeskrivelsen etterspør.

ABM-perspektivet og utviklingen mot et sømløst bibliotek aktualiserer også spørsmål som:

- Skal vi portaler og felles innganger på fylkesplan som kan gi lett tilgang til de samlede kunnskapsressursene i alle typer bibliotek og i arkivene og museene i fylket?
- Skal vi utvikle en samkatalog for Hordaland?
- Skal man ta initiativ til andre former for samarbeid mellom ulike bibliotektyper.

Som nevnt foran (avsnitt 4) var flere av de intervjuede som uttalte seg om dette skeptiske. De argumenterte for at slike oppgaver kanskje heller bør løses nasjonalt. Ut fra en teknisk rasjonalitet er det sterke argumenter for et slikt synspunkt. Men dersom slike oppgaver også løses på fylkesnivået, vil det kunne ha noen tilleggs effekter som er tilstrekkelig viktige til at man bør initiere slike prosjekt på dette nivået:

- At kunnskapsinstitusjonene regionalt samarbeider om slike prosjekt vil sannsynligvis stimulere og befordre det *generelle* samarbeidet mellom disse institusjonene.. Baserer man seg på lokale løsninger, *kan* det føre til at mindre skjer regionalt.
- Regionale tiltak på dette feltet kan øke sannsynligheten for en utforming som er tilpasset regionale politiske og planleggingsmessige prioriteringer.

Rapporten *Empowering the learning community* som ble utgitt av den engelske Library and Information Commission i 2000, kort tid før Storbritannias ABM-organ *Re:source* ble etablert, inneholder flere eksempler på fellestiltak mellom folkebibliotek og bibliotek på utdanningsinstitusjoner som er interessante i et ABM-perspektiv. Denne rapporten anbefaler at:

Folkebibliotek og bibliotek ved utdanningsinstitusjoner i lokalsamfunn eller definerte geografiske områder bør etablere samarbeidsordninger for i) å forbedre tjenestene til brukerne, ii) finne fram til ordninger for ressursdeling og økonomisk samarbeid og iii) utvikle det som rapporten kaller ”tilgangskart”, som skal lette brukernes tilgang til de informasjonsressurser og den veiledning de har bruk for.

Rapporten gir en rekke eksempler på konkrete måter disse målene kan realiseres på:

- I ett distrikt (Shropshire) er det etablert en paraplyorganisasjon (SAIL) for tilgang til læringsressursene i distriktet. Organisasjonen omfatter alle folkebibliotek, universitets- og høgskolebibliotek og bibliotek i videregående skoler, arkiver, yrkesrettledningskontor samt den lokale næringslivsorganisasjonen (Handelskammeret). Det er satt i verk tiltak for å senke terskelen som folk flest kan oppleve i forhold til å benytte for eksempel universitetsbiblioteket. Brukerne kan få et lånekort som markerer at de er velkomne til å

bruke alle bibliotek, og SAILs logo ved inngangen til universitets- og høyskolebiblioteket skal markere åpenhet.

- I Sunderland har universitetsbiblioteket og et bibliotek på en videregående skole gått sammen om å etablere et læringssenter på et kjøpesenter; det er utviklet kurs for bibliotekansatte for å fremme tverrsektorielt samarbeid mellom ulike bibliotekstyper.
- I Sheffield har folkebiblioteket, Sheffield University og Sheffield Hallam University etablert SINTO – Sheffield Information Organisation – som har til formål å sikre alle utdanningsøkende i byen fri tilgang til alle bibliotekstjenestene.
- I ett lokalsamfunn bidrar høyskolen finansielt til at folkebiblioteket kan holde søndagsåpent for at studentene skal ha et tilbud på søndager uten at høyskolen behøver å holde oppe..
- Vi finner også eksempler på at høyskolebibliotek og folkebibliotek er samlokalisert i felles bygg. Slike eksempler finner vi også i Sverige, for eksempel i Härnösand, hvor Sambiblioteket huser folkebiblioteket i Härnösand, fylkesbiblioteket i Vest-Norrland og Mitthögskolans bibliotek.

Å stimulere til slike former for samarbeid vil være en naturlig og viktig oppgave for fylkesbiblioteket i et ABM-perspektiv.

6 KAN FYLKESBIBLIOTEKET REALISERE STORDRIFTSFORDELER?

Prosjekter som er gjennomført i England for å anslå det optimale befolkningsunderlaget for produksjon av bibliotekstjenester, konkluderer med at et optimalt innbyggertall ligger på 200 000. Det skulle tilsi at det vil være rasjonelt at fylkeskommunen overtar ansvaret for drift av folkebibliotekstjenester. I prinsippet er det fullt tenkelig. Folketannrøkta drives av fylkeskommunen. Virksomheten er sterkt desentralisert med mange små klinikker spredt utover i kommunene. Slik ligner den folkebibliotekene. Man har et system med distriktstannleger i kommunene, overtannleger som koordinerer virksomheten i et mindre antall distrikter/kommuner og en fylkestannlege på toppen. I prinsippet kunne man tenke seg det samme for folkebibliotekenes vedkommende. Det kan til og med være sterke argumenter for en slik organisering. Det kan argumenteres for at den vil gjøre det lettere å foreta en helhetlig planlegging av bibliotektilbudet fra bibliotek på nivå 1 til bibliotek på nivå 3 og det kan gjøre det lettere å initiere tiltak for å . Innstillingen Et nytt løft fra Statens bibliotektilsyn (2002) presenterer dette for øvrig som én mulig modell for morgendagens fylkesbibliotek, men legger den ikke til grunn for sine anbefalinger.

En endring i denne retningen er radikal; den vil sannsynligvis være konfliktfylt, slik overføring av oppgaver mellom virksomhetsområder og forvaltningsnivå lett blir, og den vil dermed kreve lange diskusjoner. Og folkebibliotekvirksomhet kan ikke bare vurderes med utgangspunkt i teknisk rasjonalitet. De er også institusjoner som bidrar til å konstituere lokalsamfunn og skape lokal identitet. Derfor anbefales det Et nytt løft kaller driftsmodellen heller ikke her.

Men det som står fast er at rekke bibliotekstjenester som innbyggerne i Hordaland bør ha tilgang til, krever ressurser som det enten vil være lite rasjonelt eller umulig for gjennomsnittskommunen å produsere alene. Spisskompetanse i for eksempel veiledning av voksenopplæringsstudenter eller informasjonsformidling til små og mellomstore bedrifter vil de fleste kommunene ikke ha ressurser til å holde seg med, og dersom en kommune *har* en fagperson med slik spisskompetanse, vil det være lite rasjonelt at denne kompetansen bare

utnyttes i en kommune. Det vil innebære at kompetansen ikke utnyttes fullt ut. Samtidig er dette typer av kompetanse som samfunnet og brukerne i økende grad vil etterspørre.. Fylkesbiblioteket kan bidra til å gi folkebibliotekbrukerne i Hordaland tilgang på slik kompetanse på flere måter, alene eller i kombinasjon:

1. Fylkesbiblioteket kan stimulere til regionalt samarbeid slik at flere nabokommuner i fellesskap kan skaffe til veie og utnytte den kompetansen det her er snakk om.
2. Fylkesbiblioteket kan ha en konsulentavdeling med fagpersoner som har kompetanse innen informasjonsformidling til små og mellomstore bedrifter og innen bruk av biblioteket som pedagogisk ressurs. Kommuner kan kjøpe denne kompetansen for kortere eller lengre tid til rådgivning, kurs eller prosjektplanlegging og –ledelse. Alternativt kan fylkesbiblioteket bygge opp et system hvor slik kompetanse kan kjøpes inn fra bibliotek med særlig sterke ressurser på disse feltene, for eksempel Norges handelshøgskole og Høgskolen i Bergen.

Denne utredningen vil anbefale en kombinasjon av disse to virkemidlene.

Mobile tjenester og stordrift. Som nevnt tidligere er mobile tjenester den driftsoppgaven som fylkesbiblioteket allerede er engasjert i som har den klareste stordriftsbegrunnelsen.. I Hordaland har fylkesbiblioteket ansvaret for bokbåten, mens bokbussene i fylket drives av kommuner alene eller i samarbeid. I intervjuene var det en del som pekte på at det kan være aktuelt for fylkesbiblioteket å overta ansvaret for all bokbussvirksomhet, men det var ikke noe klart krav.

Det synes urasjonelt at ikke fylkesbiblioteket skal ha driftsansvaret for all bokbussvirksomhet. Når ansvaret oppgaven løses av kommunene, er sjansene stor for at et lokalsamfunn i en kommune som burde ha vært omfattet, ikke kommer med i ordningen. Det er likeledes stor sannsynlighet for at investeringene ikke utnyttes fullt ut. Vi vil derfor anbefale at en ser på mulighetene for å overføre driftsansvaret for bokbussvirksomheten til fylkesbiblioteket.

7 FYLKESBIBLIOTEKET ROLLE I MATERIALFORSYNINGEN: SAMLINGSOPPBYGGING OG FJERNLÅN

I et bibliotekspolitisk dokument fra det finske utdanningsministeriet forsøker man å skille mellom lokale, regionale og nasjonale biblioteksoppgaver. Der pekes det nettopp på at ”logistisk allokering av ressursene (informationens rörlighet og en smidig och effektiv fjärlånsservice)” som sentralt for det regionale leddet.

De kommunale biblioteksjefene som ble intervjuet uttrykte en viss skepsis til nødvendigheten av at fylkesbiblioteket tar seg av fjernlånsoppgavene. Oppgavene med hensyn til å sikre informasjonens bevegelse og en smidig og effektiv fjernlånstjeneste er store, men kan sannsynligvis løses bedre ved bruke ressursene på andre oppgaver enn dagens måte å organisere fjernlånet på. I kapittel 5 er det vist til en rekke eksempler blant annet fra England på at man har initiert prosjekter med sikte på å gi brukerne tilgang til de totale informasjons- og kunnskapsressursene i en region. Tilgang og tilgangskart (access-map) er viktige begrep i denne forbindelse. Et eksempel kan være prosjektet Seamless der biblioteket i Essex var hovedpartner i. (Seamless - an organizational and technical model for access to distributed citizens information, 2000). Målet for dette prosjektet har vært å:

- Bygge sterke og bærekraftige partnerskap mellom ulike informasjonsformidlere i regionen

- Utvikle og implementere felles standarder slik at man kan operere på tvers av de ulike aktørenes systemer og data.
- Utvikle et felles grensesnitt som muliggjør felles søking i et distribuert nett av informasjonskilder og som gir brukeren tilbakemelding i form av ett samlet resultat.
- Lette den elektroniske kommunikasjonen mellom informasjonsformidlerne og deres brukere.

I dette samarbeidet – som er ett av flere tilsvarende regionale eksempler – deltar 29 ulike organisasjoner. Sannsynligvis vil det å konsentrere seg om å utvikle prosjekt av denne typen være mer formålstjenlig enn å bruke ressurser på fylkesbibliotekets tradisjonelle fjernlånsorganisering.

Men fylkesbibliotekets rolle i dokumentforsyningen består ikke bare i å være en form for clearingsentral. Det er også en viktig rolle å bygge opp samlinger som kan supplere de samlingene som finnes lokalt. Alt i alt legges det ned relativt betydelige ressurser her. Til sammen bruker Hordaland fylkesbibliotek om lag 2 millioner kroner årlig på alle oppgaver knyttet til fjernlån og oppbygging av samlinger som bibliotekene i fylket kan trekke på. Hva med slike oppgaver i framtida? Er det tilstrekkelig å gjøre de samlede ressursene i fylket tilgjengelig gjennom sømløse portaler som representerer innganger til alle bibliotekressursene i fylket, eller vil det også i framtida være behov for de oppgavene knyttet til materialforsyning og samlingsoppbygging som fylkesbiblioteket nå tar seg av. Dette er en viktig problemstilling å drøfte..

8 FYLKESBIBLIOTEKETS ORGANISATORISKE PLASSERING

Dette er et spørsmål som det er knyttet betydelig usikkerhet til nettopp fordi vi ikke vet hvilke oppgaver fylkeskommunen vil ha om noen år og hvordan den vil være organisert.

I dag er biblioteket med hensyn til politisk styring knyttet til utvalget for kultur- og helse, mens det administrativt er knyttet til avdeling for regional utvikling, som er en av fem avdelinger i fylkeskommunen. Avdeling for regional utvikling ledes av en direktør, og er delt inn i fire seksjoner: kultur, næring plan og miljø og samferdsel. Under plan og miljø er fylkesbiblioteket en av seks grupper; de øvrige fem er energi og miljø, fylkesplanlegging, idrett og friluftsliv, kommuneplanlegging og statistikk og analyser.

Plasseringen i avdelingen for regional utvikling synes rimelig ut fra den forståelsen av fylkesbibliotekets rolle og oppgaver som ligger til grunn for denne utredningen. Vi vil imidlertid argumentere for at biblioteket bør være et område direkte under avdelingsdirektøren, ikke en seksjon med et ledd mellom seg og avdelingsledelsen. Begrunnelsen for dette standpunktet kan oppsummeres som følger:

Noe av det som særmerker kunnskapspolitikken generelt og bibliotekspolitikken spesielt, er at den er overgripende og tverrsektoriell. Bibliotekene arbeider i forhold til utdanning, allment kulturarbeid, næringsutvikling osv. Knyttet bibliotekene til det utdanningspolitiske feltet, kulturfeltet, næringsfeltet osv, brytes dette overgripende og tverrsektorielle elementet. En plassering i kulturfeltet kan begrense utsynet mot næringsutviklingens behov og omvendt.

Dette har åpenbart norske kommunepolitikere skjønt. I en undersøkelse fra 1999 blant et representativt utvalg norske kommunepolitikere ble politikerne spurt om hvilket politikk- og forvaltningsområde biblioteket mest naturlig hører inn under. Et flertall svarte at biblioteket

bryter med sektorgrensene og derfor bør plasseres under sentraladministrasjonen. Når vi vet at biblioteket i de fleste kommuner faktisk er plassert under kulturområdet, utdanningsområdet, fritidsområdet m.v. er politikernes svarmønster her faktisk oppsiktsvekkende.. (Audunson, 2001).

Også Hordaland fylkesbibliotek bør gis en organisatorisk plassering som kan realisere dette sektorgripende potensialet. Den administrative plasseringen man nå har i Avdeling for regional utvikling samsvarer svært godt med et slikt ovegripende perspektiv. Her kan det knyttes forbindelseslinjer til de fleste, om ikke alle, relevante politikk- og forvaltningsområder.

De samme betraktninger kan gjøres gjeldende med hensyn til politisk plassering. En tilknytning til et organ som først og fremst er orientert mot kultur, kan bli for snever når biblioteket settes inn i en kontekst hvor utdanning, næringsutvikling og IKT er like sentralt som kultur. Vi vil anbefale at det etableres et politisk organ med ansvar for kunnskapspolitikk og regional utvikling, hvor kunnskapspolitikk også omfatter IKT.

9 BØR DE REGIONALE OPPGAVENE LØSES AV ET FYLKESBIBLIOTEK ELLER LEGGES TIL ET STORT BIBLIOTEK I REGIONEN?

Historisk ble de fylkeskommunale oppgavene ivaretatt av et stort kommunebibliotek. Det er først i løpet av de siste 20 årene at fylkesbibliotekfunksjonen i de fleste norske fylker er skilt ut. I Danmark er det amtsbibliotek som ivaretar centralbibliotekoppgavene. Ville det ikke være rasjonelt også hos oss å legge fylkesbibliotekoppgavene til et faglig og ressursmessig sterkt folkebibliotek, for eksempel Bergen offentlige bibliotek? I fagmiljøet er det en del som argumenterer for det.

Det kan anføres argumenter til støtte for en slik løsning. Det er i de store bibliotekene kompetansen og de sterke fagmiljøene finnes. Det kan også anføres argumenter for at det vil være økonomisk rasjonelt å velge en slik løsning framfor å utvikle et eget fylkesbibliotek.

Men skal de betydelige regionale utviklingsoppgavene en står overfor ivaretas med kraft og knyttes til regionpolitiske prioriteringer, kan det imidlertid være nødvendig at oppgavene legges til en institusjon som ikke har andre oppgaver. Og koordinering betyr gjerne koordinering mellom virksomheter og kommuner som har noe ulike interesser. Da kan det være viktig at koordineringsenheten ikke har egne interesser som operativt bibliotek eller som tilhørende en bestemt kommune. Når man – slik tilfellet er nå – skal koordinere ikke bare folkebibliotek, men ulike typer av bibliotek og kan hende også bibliotek, arkiv og museer, øker vekten av dette argumentet. Kompleksitetet og de mulige interessekonfliktene vil øke. Da kan det være viktig at det regionale koordinerings- og utviklingsansvaret er lagt til en virksomhet som ikke samtidig skal bygge opp et bibliotektilbud til sin moderinstitusjon og sin brukergruppe.

Dette er imidlertid ikke til hinder for at fylkesbiblioteket kjøper tjenester av eller outsourcer oppgaver til bibliotek med ressurser og kompetanse og at disse dermed løser fylkesoppgaver. Man kan i prinsippet tenke seg at veiledningskompetanse når det gjelder kunnskapsformidling for næringsutvikling og biblioteket som pedagogisk ressurs i livslang læring kjøpes av/outsources til for eksempel NHHs bibliotek og Høgskolen i Bergens bibliotek. Men

ansvaret for innhold, prioriteringer og kvalitet vil også i slike tilfelle i siste instans ligge hos Fylkesbiblioteket.

10 OPPSUMMERINGER OG KONKLUSJONER

Hovedkonklusjonene og anbefalinger i denne utredningen kan oppsummeres i følgende punkter:

1. I en situasjon hvor de fleste kommuner er for små til å utvikle det informasjons- og kunnskapstilbudet dagens og morgendagens læringssamfunn trenger og hvor det følgelig er nødvendig å se en regions kunnskapsressurser under ett, er et regionalt bibliotekledd som fylkesbiblioteket mer nødvendig enn noen gang.
2. Bibliotekenes samfunnspolitiske rolle og oppdrag er sammensatt og kompleks, den er for eksempel både knyttet til effektiv informasjonsformidling for modernisering og utvikling, til demokrati og til lokalsamfunns overlevelse. Denne kompleksiteten må gjenspeile seg også i fylkesbibliotekets rolle og i dets arbeid for å utvikle biblioteknett i Hordaland.
3. Biblioteknett i fylkeskommunen består av et bibliotektilbud på tre nivå: Bibliotek på nivå 1 (familie- og lokalsamfunnsbibliotek) gir et grunnleggende bibliotektilbud. Bibliotek på nivå 2 kan i tillegg tilby mer avansert informasjonsformidling for eksempel til videregående skoler, voksenopplæring og små- og mellomstore bedrifter. Nivå 2-tilbud forutsetter ofte regionalt samarbeid. Bibliotek på nivå 3 kan tilby de mest avanserte informasjonstilbudene og finnes bare i de største sentraene, først og fremst Bergen. Fylkesbiblioteket har ulike oppgaver i forhold til ulike kommuner og ulike typer av bibliotek, for eksempel stimulere kommuner til å samarbeide for å utvikle nivå 2-tilbud og initiere samarbeidsløsninger som kan gjøre nivå 3-bibliotekenes tilbud til en ressurs for hele fylket.
4. Fylkesbiblioteket må knytte an til fylkesplanens satsing for å utvikle Hordaland til et kunnskapsfylke og IKT-utvikling i et regionalt perspektiv, I forhold til begge disse satsingsområdene er fylkesbiblioteket et naturlig hovedinstrument.
5. Fylkesbibliotekets tilpassing til ABM-utviklingen bør knytte an til satsingen på kunnskapsfylket Hordaland. Et kunnskapspolitisk råd for regional utvikling bør være et sentralt organ i denne forbindelse. Fylkesbiblioteket bør ta initiativ til å utvikle portaler som kan gi en sømløs tilgang til fylkets samlede kunnskapsressurser og til å utvikle samarbeidsløsninger mellom et bredt spekter av kunnskapsproduserende og kunnskapsformidlende virksomheter for å optimalisere brukernes tilgang.
6. Fylkesbiblioteket bør utvikle en konsulentavdeling med kompetanse innen områder som informasjonsformidling til små og mellomstore bedrifter og biblioteket som pedagogisk ressurs, og stimulere regionene til regionalt samarbeid på slike felt. Prosjektene SIKL (Senter for informasjon, læring og kunnskapstenester) og PISS (Pedagogikk i verksteder for sjølstudium) er signalprosjekter som angir retning og gir et godt utgangspunkt.
7. Det bør diskuteres om fylkesbiblioteket bør overta ansvaret for all bokbussdrift i fylket,
8. Initiativ for å gi innbyggerne sømløs tilgang til de totale kunnskaps- og informasjonsressursene i fylket bør prioriteres framfor fylkesbibliotekets tradisjonelle oppgaver i fjernlånet.
9. Fylkesbiblioteket bør plasseres direkte under avdelingsdirektør for regional utvikling for å realisere det tverrsektorielle potensialet som er et kjennetegn ved biblioteket.
10. Det bør opprettes et politisk organ for kunnskapspolitikk og regional utvikling, hvor kunnskapspolitikk også omfatter IKT.

11. Utviklingen av regionalt bibliotekssamarbeid kan drives med størst kraft og med minst fare for interessekonflikter dersom ansvaret ligger hos et fylkesbibliotek som ikke samtidig har egeninteresser i forhold til å utvikle og drive et bibliotektilbud for egne brukere og egen moderorganisasjon.

APPENDIKS: OPPSUMMERING AV INTERVJUENE MED BIBLIOTEKLEDERE

I arbeidet med denne utredningen ble seks ledere for folkebibliotek fra ulike kommuner i fylket i tillegg til en leder for et fagbibliotek intervjuet. Intervjuene ble gjennomført telefonisk.

Intervjuene tyder på at Hordaland fylkesbibliotek står sterkt blant de kommunale biblioteksjefene, som jo er institusjonens primærbrukere. Men det er først og fremst fylkesbiblioteket som innovatør og inspirator det henvises til når institusjonen lovprises: ”Jeg ville bli lei meg om fylkesbiblioteket ble borte. Men fjernlånet ville jeg ikke savne. Det skal vi mestre godt selv. Bibliotekdelen ser jeg bort fra. Men når det gjelder strategi, inspirere, se muligheter, dra oss med. Da er det godt å ha noen på fylkesplan – ikke for langt unna”. Dette utsagnet er relativt symptomatisk for holdningene som kom til uttrykk,

- Fylkesbiblioteket i Hordaland beskrives i intervjuene som en offensiv institusjon som legger press på kommunene og trekker dem med seg og er flink med hensyn til å bygge faglige nettverk.
- Det ble i intervjuene pekt på at når man har hverdagen full av driftsoppgaver, trenger man noen som kan tenke utvikling og ta initiativ. Fylkesbiblioteket ble i intervjuene beskrevet som en avgjørende faktor for å få til vekst og initiativ – en faktor man vil ha behov for selv om man gjennom regionalt og interkommunalt samarbeid kan få større og mer slagkraftige enheter lokalt.
- Betydningen av å ha en enhet som kan utvikle spesialkompetanse som det er umulig for de enkelte folkebibliotekene å ha innen for eksempel IKT og planlegging ble understreket i flere intervjuer. ”Det er planarbeidet som er tungt. Å skrive en FoU-søknad – det er et helvete. Dette kan de. Men dagliglivet på biblioteket – den biten må de lære av oss”.
- Verdien av arbeidet med fylkesdelplanen ble framhevet, både det at det enkelte bibliotek kan finne oppgaver og prioriteringer som man kan knytte an til lokalt og prosessen hvor de kommunale biblioteksjefene trekkes inn og får et eierskap til planen.
- Samordning av bokbussvirksomheten ble pekt på som et aktuelt oppgave i en del av intervjuene. Dette var den *driftsoppgaven* som det først og fremst ble henvist til i intervjuene. Som nevnt over, så de fleste på fjernlånet som mindre viktig. (En av de intervjuede argumenterte riktignok for at fjernlånsfunksjonen er viktig for de små bibliotekene, men så ikke nødvendigheten av at fylkesbiblioteket behøver å ha ansvaret.
- Om fjernlånet ikke defineres som viktig, var noen av de intervjuede inne på behovet for andre tiltak knyttet til tilgang, for eksempel felles inngang til systemet, en fylkeskommunal samkatalog og en Hordaland-portal. Noen av dem som berørte slike emner uttrykte en viss tvil med hensyn til behovet for fylkeskommunale løsninger på disse områdene. Bør ikke slike oppgaver heller løses nasjonalt, ble det spurt. Andre pekte på at dette er oppgaver det bør arbeides videre med.

- Betydningen av kompetansehevende tiltak i fylkesbibliotekets regi ble pekt på av flere. ”I fjor var eg på referansekurs for bibliotekarar. Eg føler meg akterutseilt. Men desse folka følgjer med”.
- Abm-utviklingen ble naturligvis berørt i intervjuene. Hvis det nye ABM-organet får forvaltningsoppgaver, kan disse med fordel regionaliseres og gis til fylkesbiblioteket, framholdt en. Da må imidlertid fylkesbibliotekets kompetanse på fagbibliotek styrkes. Samtidig ble usikkerheten understreket. Hva skal det nye organet for ABM-sektoren faktisk utvikles til å bli

LITTERATUR

Biblioteksstyrelsen, Danmark (2001). Diskussionsoplæg til drøftelse av fornyet overbygningstruktur på folkebibliotekområdet

Empowering the Learning Community. Library and Information Commission, 2000.
<http://www.lic.gov.uk/publications/policyreports/empower/>. Lest 12.3.2002

Hordaland fylkeskommune.(1998). Fylkesdelplan 1998-2001: Møteplass for verdier. Bergen

Hordaland fylkeskommune (2000). Fylkesplan for Hordaland 2001-2004.
<http://www.hordaland-f.kommune.no/planogmiljo/fylkesplan/fp0104/default.htm>. Lest 7.januar 2002.

McCabe, Ronald. (2001). Civic Librarianship: Renewing the Social Mission of the Public Library. Lanham, Scarecrow Press,

Rowlatt, Mary et al. (2000). Seamless: an organisational and technical model for seamless access to distributed citizens' information. London, Library and Information Commission. LIC-report 37.

Statens bibliotektilsyn. (2002). Et nytt løft: En utredning om fylkesbibliotekets rolle i framtida. Oslo

Undervisningsministeriet, Finland (2001). Biblioteket – ett forum för mångsidig kultur och kvalitativ informasjonssökning: Centrala observationer och förslag i Finlands bibliotekspolitiska program 2001-2004. Arbetsgruppens förslag.
http://www.minedu.fi/uvm/kultur/allmanna_bibliotek/kir-pol-ruots.pdf. Lest: 10.1.02